

LƏTİFƏ

Seyid Əzim Şirvani

<http://www.kitablar.com>

<http://www.kitablar.org/>

Bir gün bir xan məclisdə dedi ki, hər kim öz övrətindən razıdırsa, ayağa dursun. hamı qalxdılar, ayağa durdular, məgər şəxsi ki, qalxmadı.

Xan dedi:--Ey şəxs, məgər sən övrətindən razısan ki, ayağa qalxmadın?

O cavab verdi ki, yox, sənə fəda olum, bu gün övrətim qıçıma belə vurubdur ki, qıçım şikəst olubdur. O səbəbdən qalxmadım.

Bir gün Şirvanın xanı Mustafa xan mərhum məclisdə bir tərəkəmədən soruşdu ki, ey şəxs, allah neçədir?

Tərəkəmə fikir edirdi, xanın dalında duran naziri xandan məxfi beş barmağın yuxarı tutdu, yəni deyinən ki, allah beşdir.

Xan qəzəbnak olub dedi ki, ey heyvan, nə danışırısan, necə allah beşdir?

Tərəkəmə ərz elədi ki, allah sənin nazirüvə bəla versin, mən on deyəcəkdim, o, beşbarmağın yuxarı tutdu. Onunçün mən beş dedim. Xan, allah ondur.

Bir gün Mustafa xan mərhum, bir şəxsdən soruşdu ki, ey şəxs, toyuğun harası yeməlidir və çox ləzzətlidir?

Ol şəxs cavab verdi ki, dərisi hər yerindən ləzzətlidir.

Xan ona xələt verdi.

Bir gün Mustafa xan mərhum, bir şəxsi-digərdən soruşdu ki, gomuş ətinin harası ləzzətlidir və yeməlidir?

Çün bu şəxs görmüşdü bir nəfər toyuğun dərisin ləzzətli dedi, xan ona xələt verdi, bu da təqlidən dedi ki, xan, gomuş ətinin hər yerindən ləzzətli gönüdür.

Xan ona qəzəb edib, məclisdən ixrac elədi.

Bir gün Şamaxıda bir nəfər şəxs bəd əzzehr vəfat eləmişdi. Qəbristana adam göndərdilər ki, qəbir qazsın. Gurkən qəbri qazdı. Meyit sahibləri məsləhət görmədilər ki, dar ikinci vaxtı xalqa zəhmət versinlər. O gecə meyiti evdə saxladılar ki, səhər dəfn eləsinlər.

Xalq dedi ki, qəbrin ağzı açıq qalmaq yaxşı deyildir, şəhərə vəba naxoşluğu düşər, gərəkdir ki, haman qazılmış qəbirdə bir nəfər adam bu gecə yatsın, sabah meyiti dəfn edərik.

Qəzara, bir nəfər çoban qəbristan kənarında qoyunların otladırdı, çobana on manat pul verib razı elədilər ki, çoban bu gecə haman qəbrin içində uzanıb yatsın. Çoban o gecə qəbirdə yatmışdı. Yanında bir böyük dəyənəyi var idi. Şəhərdə iki nəfər lotu dedilər ki, elə bu çoban on manatı yesin getsin? Bu gecə birimiz Münkər və birimiz Nəkir surətində gedib çobandan on manatı allıq.

Bəs hər biri bir ağ kəfən taxıb, ağacın başına əski və neftlə lopa qayırib gəldilər çobanın üstünə. Çoban nə Münkər bilirdi, nə Nəkirdən xəbəri var idi. Gəldilər çobana dedilər ki, «mən rəbbükə»?[1]

Çoban dedi ki, mən ölməmişəm, mən bir nəfər diri çobanam. Mənə on manat pul veriblər ki, mən bu gecəlik bu qəbirdə yatam. hələ ölən sabah gələcək, gedin sabah gəlin. Lotular əlində olan lopaların silkələyib çobanı vurdular,

dedilər: «mən rəbbükə?»

Çoban çox yalvardı ki, mən ölməmişəm, qulaq asmayıb çobanı lopa ilə vurdular. Çoban qəbirdən qalxıb Münkərin kəlləsindən bir dəyənək vurdu,

dərhal məğzi-səri tökülüb, həlak oldu. O biri yoldaşı üz qoydu şəhərə qaçmağa. Çoban onu qova-qova saldı şəhərə. Meyit olan evin yanında bir xaraba hamam var idi, lotu qaçıb gizləndi ol xaraba olan hamamda. Çoban fəryad elədi ki, ay camaat, bir çıraq gətirin. Çobanın sədasına xalq cəm oldular. Gördülər haman çobandır ki, on manat alıb qəbirdə yatmışdı.

Dedilər ki, ey çoban, nə var?

Dedi ki, Münkərlə Nəkir səhv edib, məni ölən bilib, qəbristana gəlib məndən bir para sözlər xəbər alırlardı. Dedim ki, mən elməmişəm, meyt hələ sabah gələcək. Qanmadılar, əllərində olan gürzi-atəşin ilə məni vurdular. Mən qəbirdən qalxıb Münkərin kəlləsindən bir dəyənək vurmuşam, beyni daşlıb, ölübdür. Amma Nəkir.zərbi-şəstimini görüb qaçdı. Onu qova-qova salmışam bu xarabaya. Allah xatirinə bir çıraq gətirin, əgər onu da öldürsəm, dəxi qəbirdə •olanlarımız rahat yatarlar, Münkər və Nəkirin şərlərindən salamat olarlar.

Bunlar dedilər ki, yəqin çobanı vahimə basıbdır. Çobanı bir dillə yola saldılar. Sabah qəbristana gələndə gördülər bir nəfər lotunun kəlləsi dağılıbdır. Tanıdılar. Yoldaşın dəxi bildilər ki, kim imiş və nə üçün qəbristana gediblərmiş, --hamıya məlumoldu.

[İstinad1: Allahın kimdir?]

Qarabağlı Talıb xan, nağıl edirlər ki, bir gün şikara getmişdi. Bir qırqovul tutmuşdu. Axşam mülazimlərinə dedi ki, siz bu qırqovulu buxarıda şişə çəkib bişirin, mən yorulmuşam, bir qədər yatım, durub yeyəcəyəm.

Talıb xan yatdı. Nökərlər qırqovulu bişirdilər, özləri yedilər Şişi boş buxarının yanına söykədilər. İki-üç saatdan sonra

Talıb xan xabi-qəflətdən bidar oldu, dedi ki, gətirin qırqovulumu.

Nökərlər hamı şəhadət verdilər ki, ağa, sən qırqovulu yedin, yatdın. Talıb xan dedi ki, doğrudur; çünki ciyərim çox yanır, məlum ki, yemişəm, yatmışam. Bəs bir qədər su verin. Suyu içdi, yenə yatdı.

NADİRƏLƏR

Cühanın bir vaxt eşşəyi itmişdi. Fəryad eləyirdi ki, hər kəs mənim eşşəyimi tapsa, iki eşşək ona müjdəganlıq verərəm.

Dedilər ki, bir itmiş eşşəkdən ötrü necə iki eşşək müjdəganlıq vermək olar?

Dedi ki, bilmirsiniz ki, itmiş eşşəyi tapmaqda nə ləzzət var.

Cühanın bir vaxt eşşəyi itmişdi. And içdi ki, əgər onu tapsa, bir dinara satsın. Vəqta ki, eşşəyi tapdı, pişiyi götürüb onunla bir ipə bağladı, apardı bazara ki, satsın. Dedi ki, kimdir bu eşşəyi alsın bir dinara, pişiyi alsın yüz dinara? Vələkin ikisini də bir yerdə satacağam, bir-birindən ayırmanam.

Cüha bir vaxt səfərə gedirdi. İki qılınçı və iki nizəsi var idi. Bir piyada ona rast gəldi. Cühanı soydu, üryan elədi. Cüha üryan və nalan şəhərə gəldi. Macəranı bəyan elədi.

Dedilər ki, səndə qılınç və nizə ola-ola, bir piyada bir dəyənəklə necə səni soydu?

Dedi: -- O səbəbə ki, bir əlimdə qılınç var idi, bir əlimdə nizə tutmuşdum. Fərsət vermədi ki, nizəni ona həvalə eləyim, məni soydu. Amma elə ki, o mənn soyub getdi. Bir ağac ki, ondan aralandım--onu çox söymüşəm.

Cüha əksər övqat təhsili-məişət dalınca getməzdi. Bir gün övrəti ona dedi ki, hərgah bundan sonra hər gün səbh evdən dıışı çıxmasan, axşama kimi iyirmi quruş pul gətirməsən, səni evə qoymayacağam. Bu şərtlə onu evdən çıxartdı. Cüha o gün axşamacan gəzdi, dolandı, əlinə bir şey gəlmədi.

Şəhərin kənarında bir xaraba var idi, özünü ona yetirdi. Bir guşədə məxfi oldu, qərar tutdu, dəryayi-fikrə qutəvər oldu. Bu əsnadə gördü ki, bir dərviş həmin xarabaya daxil oldu, bir tərəfdə əyləşdi. Bir az vaxtdan sonra dərviş dağarını çıxartdı. Bir çırağ yandırdı və dağardan bir qədər mum çıxartdı. O mumdan bir şəkil tərtib elədi, qabağına qoydu, dedi ki, bu Adəmdir. Ona xitab elədi ki, ey Adəm, xudavəndi-əhədiyyət səni yaratdı və cənnətdə sənə mənzil verdi, ənvau əqşam sənə nemətlər verdi. Buğdanı yeməkdən səni nəhy elədi. Muxalifət elədin, buğdanı yedin. Səni behiştədən çıxarıb dünyaya saldılar və biz də sənin sülbündən vücuda gəldik. Nə qədər ki, sağıq, gərək ələddəvam təhsili-məaş üçün məşəqqətlər çəkək; elə ki, vəfat elədik, öz üsyanımızın babətindən əzabda olaq.

Bəs dərviş əsanı getürüb, onu əsa ilə döydü və sındırdı. Yenə mumdan bir surət tərtib elədi. Onun adını Həvva qoydu, dedi ki, ya Həvva, nə səbəb sən nəimi-behiştədən göz yumdun və Adəmi buğda yeməyə təhris və tərgib elədin, ta ki buğdanı yedi? Onu da əsa ilə sındırdı. Və yenə bir surət tərtib elədi, onun adını şeytan qoydu, dedi ki, ey məlun, sən mələikeyi-müqərrəb cümləsindən idin. Öz həddindən təcavüz elədin və Adəmə səcdə eləmədin, ta ki səni əsfəlüs-safilinə atdılar. Dubarə Həvvaya vəsvəsə verdin, onu buğdanı yeməyə vadar elədin və onun övladından dəxi əl çəkmirsən, həmişə onları yoldan çıxardırsan, iğva edirsən. Bəs əsanı onun başına

vurdu, onu da sındırdı. Və habelə, mumdan yenə surətlər tərtib elədi, hər birinin adını [bir] peyğəmbər qoydu və övliya qoydu, hər birinə bir təqsis qərar verdi, onları da sındırdı.

Tainki növbəti-axırda bir surət tərtib elədi, onun adını rəbbi-əla qoydu. Bir neçə təqsirlər dəxi ona sabit elədi, itab və xitab qıldı. Çün istədi əsanı onun başına endirsin, Cüha yerindən qalxdı, dedi ki, ey dərviş, bir saat səbr elə ki, mən iyirmi quruşumu ondan alım. Əgər allahı da öldürsən, gərək mənim iyirmi quruşumu özün verəsən. Ondan ötrü ki, əgər pulu almamış evə getsəm, övrət məni evə qoymayacaq.

Dərviş Cühanın sövtündən vəhşət edib, qorxudan hər nə ki varı idi, xarabada qoyub qaçdı.

Cüha yerindən qalxıb, dərvişin şeylərini götürüb evə gəldi. O cümlədən yüz qızıl pul o şeylərin içində var idi. Qapını döydü, övrəti qapının dalına gəldi; dedi ki, hərgah iyirmi quruşu gətirmisən, qapını açacağam və illa yox.

Cüha dedi ki, qapını aç. İyirmi quruşun əvəzində yüz qızıl gətirmişəm.

Övrət qapını açdı, gördü ki, doğru deyir. Ondan əhval-pürsən oldu ki, necə oldu ki, bu qızılları ələ gətirdin?

Dedi ki, o səbəb ki, allahı ölümdən qurtardım, bu neməti mənə qismət elədi, Və keyfiyyəti bəyan elədi.

[Bir gün Cühaya] dedilər ki, heç şər inşa edə bilirsən?

Dedi ki, bu fəndə mənim misli manəndim yoxdur. Bir şər oxudu, misrai-əvvəlinin qafiyəsi zai-ba-neqtə idi və ikinci qafiyəsi zai-möhmələ. Əvvəli məzmum, axırı məksur. Dedilər ki, bu nə gunə şerdir?

Dedi ki, bunun zərəri yoxdur, zai-möcməni dəxi .zai-möhmələ

kimi oxuyun.

Dedilər ki, qafiyənin biri məzmumdur, biri məksur.

Dedi ki, qəribə eşşək adamlarsız! Mən deyirəm ki, nükteyi-zahirdən göz yumun, siz indi erab dalınça gəzirsiniz.

Bir gün iki axmaq yol ilə gedirlərdi. Biri dedi ki, allah taala mənə bir sürü qoyun verəydi, min rəs olaydı. Birisi dedi ki, allah-taala mənə bir sürü qurd verəydi, min baş olaydı, ta ki sən qoyunlarını yeyəydilər.

Ol qoyun istəyən qəzəbnak oldu, onu söydü və davaya başladılar. Nagah Cüha onlara rast gəldi. Davanın səbəbini xəbər aldı, hekayəti bəyan elədilər .İttifaqən Cühanın əlində bir bəsti bal var idi. Bəstini sərazir elədi, balı yerə tökdü. Dedi ki, mənim qanım bu bal kimi tökülsün ki, cəmi dünyada sizdən axmaq adam yoxdur.

Bir vaxt Cüha bir məscidin minarəsində əzan verirdi. Özünün kərih olan sövtündən xoşu gəlirdi. Tez minarədən düşüb, minarəyə baxırdı. Yenə çıxıb əzanın dalını deyirdi, yenə düşüb qulaq verirdi. Ona dedilər:--Niyə belə eləyirsən?

Dedi ki, istəyirəm biləm ki, sövtüm uzaqdan necədir, yavuşdan ki, çox yaxşıdır. Və bir də görüm ki, harayacan səsim gedir.

Bir gün [Cüha] bir evə gəldi ki, təzə çörək və aş bişirmişdilər. Hər qədər ki, oturdu, onunçün təam və xörək gətirmədilər. Ayağa durdu, təzimi-təmam ilə evin o tərəfinə, bu tərəfinə yüyürdü.

Dedilər bu nə əməldir?

Dedi ki, bu ev Kəbənin evinə oxşayır. Mənə vacibdir ki, onun ətrafını təvaf eləyim.

Ondan sonra durdu, evin dörd bir tərəfini dolandı və məsahət elədi, yəni ölçdü.

Dedilər ki, niyə ölçürsən?

Dedi ki, bir ev ki, təamsız ola, onu təmir eləmək asandır.

İstəyirəm ki, bu evin tul və ərzini bilim və bu andazədə özümdən ötrü bir ev təmir eləyim.

Bir vaxt [Cüha! bir neçə rəfiq ilə şikara getmişdi

Bir qurd onlara rast gəldi. Qurdu şikar təsəvvür elədilər.

İstədilər ki, onu tutsunlar. Qurd qaçıb bir

daşın altına girmişdi. Cühanın yoldaşı başın daşın

altına apardı ki, qurdu çəkib çıxartsın. Qurd onun başını bədənindən qopardı.

Cüha gördü ki, yoldaşı başın çıxartmır. Baxdı, yoldaşını

başsız gördü. Fikrə piçidə oldu ki, aya, mənim yoldaşımın

başı əvvəldən var idi, ya yox? Ondan sonra yoldaşlarına

dedi ki, səbr eləyin ta ki mən şəhərə gedim, onun əyalından xəbər alım ki, bu kişinin başı var idi, ya yox?

Bəs şikardan gəldi yoldaşının evinin qapısına. Övrətindən

xəbər aldı ki, sənin ərivün evdən çıxanda başı var idi, ya yox idi?

[Cüha] bir vaxt iddəayi-nübüvvət elədi. Dedilər ki, sənin möcüzatın nədir?

Dedi ki, hər ağacı ki, çağırısam--gəlir.

Dedilər ki, filan ağacı çağır, görək gəlirmi?

Hər nə qədər ki, onu çağırırdı, ağac əsla hərəkət eləmədi.

Bəs özü ağacın yanına gəldi, dedi ki, ənbiya və övliyada

kibr olmaz. Əgər o bizim yanımıza gəlməsə, biz onun yanına

gedərik.

Yenə bir vaxt Cüha iddəayi-vilayət elədi.

Dedilər ki, nə kəramətlə iddəayi-vilayət edirsən?

Dedi ki, o səbəbə ki, mən bilərəm, hər nə adamların xəyalından xütur eləsə, xəbər verərəm.

Dedilər ki, əgər bildin ki, bizim xəyalımızdan nə keçir?

Dedi ki, hamuvuz xəyal edirsiniz ki, xudaya, görəsən Cüha öz iddəasında sadıqdır, ya kazibdir?

[Cüha] bir vaxt bir övrət aldı. Övrəti üç aydan sonra doğdu.

Övrətlər istədilər ki, ona ad qoysunlar. Cüha dedi ki, bunun adını mən özüm qoydum «Qasidi-tizqədəm».

Dedilər ki, nə səbəbə ona belə ad qoydun?

Dedi ki, bu tifil doqquz aylıq yolu üç ayda gəlibdir, teyyi-mənazil və qəti-mərahil qılıbdır. Buna görə layıqdır ki, ona bu ad qoyulsun.

[Cüha] bir vaxt bir yük buğda dəyirmanına aparırdı. Yolda dedi ki, əgər bu buğdalar hamısı tila olsaydı, nə yaxşı olardı!

Nagah buğdanın çuvalları deşildi, o buğdalar yerə dağıldı.

Dedi ki, xudavənda, buğdaları ki, tila eləmədin-- heç. Dəxi nə üçün yerə dağıtdın? Sənə nə yamanlıq eləmişəm?

Deyirlər ki, bir gün Cüha yol gedirdi, yorulmuşdu. Dedi ki, xudavənda, bir mərkəb mənim üçün yetir ki, süvar olum, dəxi piyada yol getməyə təqətim qalmadı.

Nagah bir piyadeyi-digər yorulub yolda qalmışdı, Cühanı tutub dalına süvar oldu. Cüha nəhayətdə xişmkin olub, dedi ki, xudavənda, altmış ildir ki, allahlıq eləyirsən, hələ də sözü annamırsan? Mən məgər belə demişdim?

[Cüha] bir vaxt bir neçə toyuq alıb, yağda toyuqları büryan elədi, bir qaba qoydu, ağzını örtüdü, getdi ki, rəfiqlərin yeməyə gətirsin. Övrəti o bişmiş toyuqları götürüb bir neçə vəhşi göyərçinlər o qaba qoyub, ağzın örtüdü. Elə ki Cüha qonaqları evə gətirib oturtdu, getdi ki, müsəmma olan toyuqları gətirsin, qabın ki sərpüşün götürdü, quşlar hamısı birdən .uçdular, getdilər. Cüha mat və məəttəl qaldı, dedi ki, xudavənda, bərfərz ki, sən bu quşlara tərəhhüm elədin, zində qıldın. Qüdrətindən uzaq deyildir, indi mənə de görüm ki, yağın pulunu və özgə məxarici kimdən alım, qonaqlarım nə yesin?